

אָר הַחַיִּים | שְׁמוֹת | פָּרָק א

(א) ואלה שמות בני ישראל. טעם אומרו ואלה בתוספת וא"ו ללמוד עליהם כי כולם צדיקים כאבותיהם ואלה מוסיף על הראשונים מה ראשונים להם אברהם יצחק יעקב צדיקים עליונים כמעשה אבות עשו הבנים.

עוד ירצה על דרך אומרם ז"ל (תנחומא שמות ד') כי זמן הגלות התחיל מימי אברהם משנולד יצחק, והוא אומרו ואלה וגו' הבאים מצרימה מוסיף על הראשונים לומר לך שגם הראשונים בגלות היו ואלה עמהם.

עוד ירצה מה הראשונים ידעו והכירו בגלות וקבלו עליהם ועל זרעם כמו כן אלה. והוא אומרו ואלה מוסיף על הראשונים ולדרך זה הרוחני טעם נכון לדעת לאיזה ענין חזר הכתוב ומנאם אחר שכבר מנאם בפרשת ויגש בירידתם למצרים, ורש"י ז"ל פירש כי להודיע הבתם חזר ומנאם במותם, ואין דבר זה מספיק אלא לדרשה ולא לפשטן של דברים, ועוד לדבריו היה לו לקבוע המנין אחר אומרו וימת יוסף וגו' ואלה שמות וגו', ולדרך הכתוב יודיע טעם מנינם שמונה הוא והולך בספר התורה מי ומי הבא לקבל גזירת מלך לסבול עול הגלות ולא פנה עורף כמעשה עשו הרשע (בראשית לו) שהלך לו אל ארץ מפני יעקב, ודרשו ז"ל (ב"ר פ' פ"ב) מפני שטר חוב של הגלות, ואמר ואלה שמות וגו' הבאים מצרימה פי' הבאים לסבול עול הגלות במצרים את יעקב אתו בדומין לו בהסכמה אחת לפרוע שטר חוב הגלות. לזה דקדק לומר הבאים, פירוש הגם שלא באו חפצים היו לבוא, וזה לך האות איש וביתו באו כאדם שמכין עצמו על הדבר, ואלו ירדו מצרים לסיבה ידועה לא היו עוקרים דירתם ובאים והיו באים ביאת עראי ורגליהם רגל ישראל לשוב ארצה כנען. וטעם שחזר לומר באו ולא הספיק במה שהקדים לומר הבאים, נתכוון לעשות הפרש בין המנויים בפרשה לאנשי ביתם כי אנשי ביתם אין כולם בגדר זה. ועיי' מה שכתבתי בפרשת ויגש בפסוק בניו ובני בניו וגו' כי הם דוקא היו חפצים בדבר. והגם שלא מנה כאן אלא י"ב שבטים, אולי שהם היו בגדר בפני עצמם בדומה ליעקב.

או יתבאר הכתוב על זה הדרך ואלה שמות בניי הבאים מרצונם וחפצם מצרימה הרשומים ראובן שמעון וגו', אבל כל שאר יוצאי ירך יעקב לצד שבא יעקב באו עמו, והוא אומרו את יעקב איש וביתו באו, וזולת ביאת יעקב לא היו באים כולם, ולזה הוצרך לומר באו פעם שנית:

עוד ירצה אומרו הבאים וגו' שבא לומר מופת חותך כי ברצונם באו והראיה שאחר מות אביהם ועלו ארצה כנען חזרו פעם ב' כאמור בפרשת ויחי, והוא אומרו הבאים מצרימה את יעקב מחדש איש וביתו. באו אחר שעלו משם חזרו למצרים איש וביתו ומנה הכתוב מי הם בעלי צדקות זה ראובן וגו' הא למדת כי ענפי האילן כאילן עצמו שוים לחפוץ בגזירת מלך וכתב בספר זכרון לפניו ליראי ה' וגו':

(ה) ויהי כל נפש וגו' ויוסף וגו'. צריך לדעת למה אמר ויהי לשון צער, ואם על הגלות אין זה מקום הדבר. גם צריך לדעת אומרו כל.

עוד למה הוצרך לחזור להודיע מנין יוצאי ירך יעקב וכבר השמיענו וידענו. עוד מה הודעה זו כדבר חדש ויוסף היה במצרים.

ואולי שיכון הכתוב לומר על דרך אומרם ז"ל (סוטה ל"ו) שעתיד היה יוסף להעמיד י"ב שבטים ומי סבב שלא העמיד אלא ב' הוא פגע רע שפגעתו אשת פוטיפר ויפוזו זרועי ידיו ע"כ, הא למדת שזולת זה הי' יוסף מעמיד י"ב שבטים, והוא אומרו ויהי לשון צער שמצטערת התורה על שלא היו בין הכל אלא שבעים נפש, והוא אומרו כל נפש וגו', ונתן הטעם לדבר שלא היו אלא ע' ואמר ויוסף היה וגו' ודין גרמא שלא היו, יוצאי ירך יעקב אלא ע' נפש שזולת זה אם לא ירד יוסף למצרים היה יוסף מעמיד י"ב שבטים והיו בני יעקב שמונים ענפים, ובזה נתיישבו כל הדקדוקים יחד.

עוד יכין הכתוב באומרו כל נפש וגו' ויוסף וגו' לומר כי כללות ענפים אלו כולם שוים לטובה באין הבדל ביניהם כולם צדיקים כולם חכמים כולם בלב שלם זה על זה וכאלו כולם נפש אחת, והודיע הידוש ורבנות גדולה היא לצד יוסף שהיה במצרים ומן הטבע יהיה משתנה מהשוואת האחים בין לצד האחזה כי לא יתכן שיהיה שוה ברצון כהשוואת כולם לצד מה שעשו לו שמכרוהו ונתאכזרו עליו ואין לא יהיה קצת שינוי בינו לבין כולם, בין לצד הצדקות כי היה נתון בכור הטומאה והאחים היו בארץ כנען ומסוככים באילן הוא יעקב אביהם, ועל כל פנים ישתנה קצת, ואף על פי כן מודיע הכתוב כי שוה הוא להם ונכנס במספר הע' וכהשוואת כולם יחד ליקרא נפש אחת בין לפרט האחבה והאחזה הנכונה בין לענין הצדקות וטהרת הנפש שלא

נדבק בו מתחלואי הנפש הגם היותו במצרים. ועיין מה שכתבתי בפסוק (ויגש מו ל) אמותה הפעם וגו':

(ו - ה) וימת יוסף וגו' ובני ישראל וגו'. צריך לדעת לאיזה ענין חזר פ"ב להודיע מיתת יוסף וכבר השמיענו (סוף ויחי) וימת יוסף בן וגו', עוד צריך לדעת כונת הודעת הכתוב שמתו האחים וכל הדור. עוד מה קשר יש בין מיתת האחים והדור לאומרו ובני ישראל. והנה המגיד של מהרי"ק הגיד לו טעם סמיכות זה והוא דרך סוד. עוד צריך לדעת טעם אומרו כסדר זה ובני ישראל וגו' שאם בא להודיענו פריית ורביית בני ישראל היה לו לומר כסדר זה ויפרו וישרצו וגו' בני ישראל:

אכן ב' כתובים הבאים כאחת להודיע השתלשלות התחלת השעבוד וסיבותיו, והם במספר ד'. הא' מיתת יוסף שאם היה יוסף קיים יספיק שלא ימשלו בהם המצריים הא' למדת שכל זמן שיוסף קיים היו ישראל בארץ מצרים שקטים ומעונגים. ב' מיתת האחים שכל זמן שאחד מן האחים קיים היו המצריים מכבדים אותן וכמו שפי' ז"ל (סוטה י"ג א) בפסוק (בראשית נ יד) וישב יוסף וגו' ואחיו וגו' אחר קברו את אביו יעויין שם דבריהם. ג' מיתת כל הדור פי' כל הע' נפש שכולן היו חשובין בעיניהם ובאמצעותם לא היה להם פנים להשתעבד בהם, או לצד שהיו בני דעה ואין מציאות למצריים להתחכם חכמתם שמתחיל בפה רך כי היו בני הדור ההוא חכמים ויכירו החכמה ולא יקבלו עשות להם דבר בשום אופן, ד' ובני ישראל וגו' כי אם לא היתה ההרגשה הגדולה שפרו וישרצו וגו' במאד וגו' ותמלא הארץ וגו' לא היו נתנים לב לבקש תחבולות אלא ההרגש הגדול הוא הסובב באמצעות העדר המונע שהוא יוסף ואחיו וכל הדור, ובזה נתיישב אומרו ובני ישראל ולא אמר ויפרו וגו' כי לא בא להודיע ענין הרביי אלא להודיע כי הוא זה סובב הגלות:

ועוד ויקם מלך חדש וגו', וזולת אחת מכל דברים הסדורים לא היה השעבוד ולמ"ד (סוטה י"א א) חדש שנתחדשו גזרותיו הסיבות הקודמות הם סבוהו לחדש דעתו משונה מקדם והבן. והנה לפי פשטן של דברים יגיד כי כל עוד שהיה אחד מהדור ההוא קיים היה מונע השעבוד, וקשה א"כ לא היה לו לומר הכתוב אלא וימת כל הדור ההוא שאפי' כל ימי א' מהדור לא היה שעבוד ולא היה צריך לומר לא מיתת יוסף ולא מיתת אחיו דק"ו שלא יהיה השיעבוד בימיהם, ואפי' לדבריהם ז"ל (סדר עולם רבה פ"ג) שאמרו כל זמן שאחד מהשבטים קיים לא היה השעבוד קשה למה

הוצרך להזכיר מיתת יוסף ק"ו הוא מהאחים. ואולי כי יכין הכתוב לומר כי היו הדרגות בדבר כי במיתת יוסף ירדו מגדולתם שהיו מעולים יותר ממצריים ונעשו שוים להם, ובמיתת האחים ירדו למטה ממדרגתם שהיו בעיניהם נבזים אבל לא היו משתעבדים בהם, ובמיתת כל הדור התחילו להשתעבד באמצעות קנאתם אשר ראנו הפלגת ריבויים של ישראל שנתמלאת ארץ מצרים בהם.

ואם תאמר והלא רז"ל לא אמרו אלא כל זמן שאחד מן השבטים כו'. ולדברינו אפי' מן השבעים. דע כי דבר זה לא הוחלט לרבותינו ז"ל, וז"ל רבותינו ז"ל בסדר עולם (שם) משמת לוי עד שייצאו ישראל מצרים קי"ז שנה אין שעבוד יתר עליו ולא פחות מפ"ו כשנותיה של מרים שנקראת על שם המרור ע"כ, הרי כי אין הכרעת דבר שמשמת לוי שהוא אחרון שבשבטים התחיל השעבוד. ופשט הכתוב אני רואה שלא אמרו הבה נתחכמה לו אלא אחר מיתת כל הדור ההוא והשווהו הכתוב לכל אחיו:

(ט) ויאמר אל עמו הנה וגו', אומרו הנה וגו'. יתבאר על דרך אומרם ז"ל (ב"ר פ') בפסוק (בראשית לד) עכרתם אותי שצלולה היתה החבית וכי' כי מסורת היתה ביד וכי' שעתידין ליפול ביד ישראל ע"כ. ולזה אמר מלך מצרים הנה עם בני ישראל הידוע בתוקף ועוז הנה הוא רב ועצום, ואמר הבה נתחכמה לו פן ירבה וגו' ועלה מן הארץ ויעשה מה שהוא מסורת בידם שהוא יאגד כל נפש לכנעני אחיו, לזה יתחכמו עליו לאסרו לבל צאת, ולזה נקראת מצרים בית הכלא כי היו המצרים שומרים את ישראל בלתי צאת משם לחשי כלות אחיו הכנעני וכי'.

עוד ירצה באומרו הנה עם וגו' על זה הדרך כי עם זה משונה מכל העמים כי שאר העמים יתערבו ביניהם ואין לך עם שאין בו תערובות גדול מכמה עמים אשר לא כן עם ישראל, והוא אומרו הנה עם כולו בני ישראל ואין זר אתם, ואומרו רב ועצום פירושו כי באמצעות היותם עם אחד ומיוחד הגם שיהיו מעטים בערך שאר האומות יחשבו לרבים ועצומים מהם לצד שהם כל אחד נותן נפשו על אחיו, וזה ידוע ליודעי ערך מלחמה.

עוד ירצה באומרו רב ועצום, רב שימתרבה שלא כדרך העולם, והנה מטבע העולם כאשר יולדו רבים יהיו תשי כח בין גבחינת העולדים בין גבחינת המוליד, וצא ולמד

מהתאומים כידוע לטבעיים, ומעתה אין מיהוש לריבוים כי סופם להתמעט, וכי יהיו רבים אין בהם כח לחוש לריבוים, לזה אמר ועצום פי' הגם שהם מתרבים ביותר מהרגיל אף על פי כן ועצום ממנו הגם שאין בהם הריבוים, ומן הראוי הם היו ראויים להיות חזקים יותר מהם, ומעתה בהכרח להתחכם עליו, וכפי זה תיבת ממנו חוזרת אל עצום ולא לאומרו רב כי בסמוך הוא אומר פן ירבה.

עוד ירצה באומרו רב ועצום ממנו פי' שגדולתם וריבוים מהם היה, והכונה בזה כי בא להודיע אותם כי יש להם חוב בישראל, ונתכוון להקדים טענה לבל יאמרו אליו עמו אן כל רואה מעשיו נכריים כי באיזה כח יעמוד ויקח עם אחד השוכן בקרבו ויעבוד בו עבודת עבד, לזה אמר הנה עם בני ישראל זה עצמו ובשרו משלנו הוא כי אנו החיינו אותנו בשני רעב וכל מה שנתרבה ממנו הוא ג"כ כי בע' נפש בא לגור בארץ, ומעתה יהזיק בישראל בחזקה שעמה טענה ויתחכמו לו לעשות לו כטוב בעיניהם.

עוד ירצה כי הלא תמצא כי כל המלכים וגדולי העמים יתחכמו לפאר מלכותם בעם מכובד ומה גם בעם ישראל כי שם ומעלה מיוחדת לו, ואין לך אומה ששלטה בישראל שלא היתה מעולה על כל האומות בסוד (איכה א) היו צריה לראש, לזה אמר מלך חדש הנה בני ישראל המכובדים הם הם העיקר במלכות יותר מהמצרים ובהם הם מתקבדים וכי יצאו מהעיר תהיה העיר פחותה ובזויה לזה הבה נתחכמה לו וגו' פן יצא מהעיר באמצעות סיבה כי תקראנה מלחמה ויקוץ מהמלחמה וילך לו, ואז אין אנו יכולין למונעו כי ילחם בנו בהצטרפות מלחמה הלוחמת עמנו:

(יא) וישימו עליו וגו'. כאן הבן שואל מה חכמה נתחכמו בזה אין זו חכמה אלא רעות וחציפות. עוד אין מלאם לבם בתחילת השעבוד לשום עליהם שרי מסים. ועוד אין בני ישראל נטו ערפם לעבודת עבודה נכריה בחומר ובלבנים. והנה רז"ל שאמרו (סוטה י"א א) כי היה הדבר בהדרגה בתחלה בפה רך ולבסוף בפרך, ומן סדר הכתובים משמע כי בתחלה שמו עליהם שרי מסים, ולדבריהם ז"ל צריך לומר כי קדמו דברים לשימת שרי מסים. והנה לפי מה שפירשתי בפסוק רב ועצום ממנו כי סוברים שיכולין להשתעבד בהם בעד הטוב שעשו להם בשני רעב אפשר שבאו עליהם בכח ואל תיכף ומיד, ושעבדום וישימו עליהם שרים ואז היו מועטים בערך

המצריים ונטו ערפם, ומה שאמר הכתוב הבה נתחכמה אינו על פרט השעבוד אלא על פרט אחר, וכמו כן אמרו ז"ל (שם) שהיה על שקוע הבנים בים כאמור בדבריהם.

עוד נראה בדקדוק עוד אמרו למען ענותו וגו' שלא היה צריך והדבר מובן שהוא למען ענותו מתכוונים. עוד אמרו בסבלותם מה בא למעט. אכן נראה שנתחכמו עליו להשתעבד בדרך זה, כי פרעה מן הסתם יהיו לו בונים ערים לשבת והרבה עובדים עבודות הצריכין למלכות מהמצריים עצמם ומהזולת, והאנשים החמה יקראו מס כמו שאמר הכתוב (מ"א ה') ויעל המלך שלמה מס מכל ישראל, ויעץ עצה לשום על ישראל שיהיו הם שרי מסים יובן שיהיו הם הממונים על כל עושי מלאכת המלך, ודבר זה אינו פחיתות ולא דלות לישראל ואינם יכולין למאן וכוונתם בזה הוא לערמה למען ענותו לעם ישראל בסבלותן של המסים שהם עובדי עבודת כשלא יוכלו לעבוד עבודתם אשר שמו עליהם בתוספת מרובה ממה שיוכלו שאת יצטרכו השרים להצטרף עמהם לעבוד עבודתם להשלים חקם, שלא היו מכירים בחוק העבודה אלא לשרים שהם ישראל שהם הם הממונים, וזו היא חכמתם שבאמצעות ערמה זו הכניסום בסבלות, והוא אמרם ז"ל בתחילה בפה רך היו לשרים ואח"כ לעבדים ויבן ערי וגומר:

(יב) וכאשר יענו אותו כן ירבה וגו'. מה יערב נעימות הכתוב על פי מה שכתב בזהר (ח"ב צ"ה ב) בפסוק (קהלת ח') עת אשר שלט האדם באדם לרע לו, כי באמצעות העיני והצרות תתגרר בחינת הטוב מהרע ותסמך אל חלק הטוב ותתגרר בחינת הרע מחלק הטוב ותסמך אל בחינת הרע, ובי פרטים אלו רמוזים באמרו לרע לו והוא עצמו שאמר הכתוב וכאשר יענו אותו כן כשיעור העיני היו מוציאים ומגררים חלק הטוב ומתרבה חלק הטוב וכן יפרוץ. או ירמוז וכן יפרוץ שהיה נפרץ ממנו חלק הרע שהיה דבוק בו, והוא הצירוף אשר צרף ה' אותם בכור הברזל במצרים. וכפי פשט הכתוב ירצה כי כשהיו המצרים מרבים לענות היה ה' מרבה את ישראל כדי שיהיו נעזרים על העבודה והיה נותן בהם כח, והוא אמרו כן ירבה לשיעור אשר יספיקו העובדים בעבודה וגם ה' נותן בהם כח לשיעור אשר יתמעט מכחם מהעיני. וכשראו המצרים כן היו מעבידים אותם בפרך כתרגמו בקשיו:

(יד) וימררו את וגו'. אמרו בעבודה קשה פירוש בעבודה שהיא קשה מצד עצמה אפי' במועט ממנה והוא עבודת חומר ולבנים ועבודת שדה. ואמרו את כל עבודתם וגו' כי לא תאמר שהרפו ידם מהם משיעור הבנין שקצבו להם מקודם אלא שקצבת עבודה ראשונה במקומה עומדת והוסיפו להם כמו שתאמר שאחר שישמו עליהם כן וכך שיבנו בכל יום אחר שיהיה החומר והלבנים מוכנים לפנייהם הוסיפו עליהם לעשות הכנת החומר והלבנים וכל עבודת הכנת הבנין ולא הקילו מצד זה שיעור עבודה ראשונה אשר עבדו בהם בפרך אלא אתה עמה, וזה מהתחכמות פן ירבה, ואף על פי כן לא הועילו להמעיטם כי נתרבו בני ישראל והספיקו לדבר זה, ואשר על כן ויאמר מלך מצרים וגו' להמית הזכרים:

(טו) ויאמר מלך וגו'. הגם שכל המעשה האמור בענין אמר לשון רבים דכתיב וישימו וכאשר יענו וגו' ויעבדו וימררו כי לא המלך לבדו עושה אלא הוא ועמו, דבר זה עשאן המלך לבדו כדי שיהיה הדבר בסוד שלא ירגישו העבריות להסתיר הריונם ושלא ירחיקו המילדות מילד אותם כאשר אבאך בסמוך:

למילדות העבריות וגו'. צריך לדעת מה אמר להם באמירה זו. ואולי כי האמירה היא שקרא ואמר העבריות אשר שם האחת וגו' כי להיות שבאנו לפני הרבה ולא היה מכיר אלו המילדות לזה קרא בשמותם ליחד להם הדיבור לצד שהיו גדולות של כל המילדות ורצה להטיל הדבר עליהן כי כן דרך השררה. עוד ירצה שהוא עשה אותן גדולות ושרות בקריאתו זו על כל המילדות ואשר על כן פרט את שמותן, ולזה חזר לומר פעם אחרת ויאמר בילדכן וגו' פי' שהציווי לא לשתייהן לבד אלא לכל המילדות אלא שאלו יהיו עליהם שרות. עוד ירמוז הכתוב לשון גדולה ורוממות על דרך (דברים כ"ו) את ה' האמרת וה' האמירך והכונה בזה להגיד שבאמצעות ענין זה גרם להם פרעה מעלה והתרוממות לב' המילדות ועלו במעלה כאמור בסמוך (פסוק כ') וייטב אלהים וגו' ויעש להם בתים בתים כהונה בתים לוייה בתים מלכות בתים נביאות (סוטה י"א ב):

(טז) ויאמר וגו' וראיתן על וגו'. צריך לדעת לאיזה ענין ראייה זו ולא היה לו לומר אלא אם בן וגו', ומה גם לדברי רבותינו ז"ל (סוטה יא ב) שאמרו סימן מסר להם בן פניו למטה בת פניה למעלה לא ידעתי למה הוצרך לסימנים אלו. עוד צריך לדעת שעמו למה לא גזר על הכל, ואין להאמין עליו כי במדת רחמים נהג לשום להם שארית בארץ כי שורשו שורש אכזרי הוא. עוד קשה אומרו והמיתן אותן בתוס' וא"ו מבלי מעשה קודם לדבר. עוד למה הוצרך לומר ואם בת היא וחיה כיון שפרעה לא גזר אלא על הזכרים פשיטא שלא יבקשו המילדות לעקור את הכל.

אכן רשע זה נתחכם כדי שתעלה בידו העצה, כי מי זאת האשה אשר תזמין עצמה למילדת להרוג בניה, לזה נתחכם ואמר להן שיתנהגו בסדר זה ויעשו בהעלם דבר ולא ירגישו היולדות על זה הדרך, כי קודם שיוודע הנולד מה הוא אם בן אם בת יראו המילדות על האבנים אם בן הוא ימיתוהו ויאמרו נולד מת ולא יניחו עד שיצא לעולם (סוטה י"ב) אלא שיראו על האבנים קודם שיצא לעולם אם בן הוא, ומנין ידעו לזה אמרו ז"ל סימן מסר להם, ולזה אמר והמיתן בתוס' וא"ו כי מצוה ראשונה צוה אותן להבחין לדעת אם בן הוא קודם שיצא לעולם ויתן קולו, והב' והמיתן אותן בצאתן מבטן אמו. ואמרו ואם בת היא וגו' נתכוון גם כן בזה כדי שבאמצעות ענין זה לא ירגישו בדבר הנשים היולדות כשיראו שלפעמים ולדותיהן מתקיימין לא יחשדו במילדות והם לא יבחינו כי הורגות הזכרים ולא הנקבות. ואולי שצוה עליהם לבל יודיעו הזכר אלא יאמרו שהנולד נולד מת שבאמצעות כן יסתר החשד, ובזה נתיישבו כל הדקדוקים.

והנה עצה חכמה יעץ פרעה בדבר זה לבל יוכלו עלות מהארץ, והוא כי באמצעות שיהרגו כל זכר ויתרבו הנשים והן האשה טב למיתב טן דו ויתחברו נשי ישראל עם המצריים ויתחתנו בהם ומעתה אין מציאות לעלות מן הארץ כשיהיו לעם אחד. גם יפגימו הנפשות הקדושות בערבוב הנפשות הטמאות ויהיו שם עד עולם ב"מ. ותמצא שאמרו רז"ל (ויק"ר פל"ב) שלא נגאלו ישראל עד שהיו בהם ד' דברים וא' מהם ששמרו עצמם מן העריות, ועל זה מפורש בקבלה (שה"ש ד') גן נעול וגו', ואם היו מתחתנים עם המצריים לא היתה בר מינן תקומה לשונאיהם:

(יז) ותיראן המילדות וגו'. צריך לדעת למה כפל לומר ולא עשו ותחיין. ורז"ל (סוטה י"א) אמרו שהיו מספקות מים ומזון. וצריך לדעת למה לא היו עושים להם כן

מקודם. ואולי שיודיע הכתוב שלא פסקו מההטבה, והוא סיבת היראה שיראן את האלהים אפי' על מניעת ההטבה שהיו רגילין להטיב בסיפוק מזון ולא מלבד שלא עשו וגו' אלא ותחיין.

אן לעולם כי מקודם לא נתנו דעתם על מצוה זו לספק מים ומזון, ואחר שצוה להם פרעה חששו שיחיו נחשדים אם ימות אן מהנלדים שהם הרגוהו, לזה להוציא עצמן מהחשד השתדלו להחיות אפי' מי שימות מיתת עצמו מחסרון הסיפוק. ואולי כי זה רמז בתיבת את האלהים לרבות יציאת ידי חובת חשד בני אדם להיות נקיים מה ומישראל. וטעם אומרם כאשר דבר כ"ף הדימוי לומר לא הוא ולא דומה לו. אן ירצה לומר להיות כי מן הדרך הוא כשיגזור מלך דבר על כל פנים בתחלת הגזרה דבר מלך חזק ואימת מלך רועשת לכל עבוד עליה ובאורך הימים אחר הגזירה היא רופפת, ולזה הודיע הכתוב כי הצדקניות הללו בטלו גזירת מלך סמוך לגזירה, והוא אומרם ולא עשו ואימתי כאשר דבר כמו שתאמר כי בעת שיצאו משם והיו מילדות לעבריות לא עשו וגו' ואדרבה ספקו מזון לאין נכון ובטלו דבריו סמוך לגזירה, ושיעור כאשר דיבר כשיעור (בראשית כו ל) כאשר כלה יצחק לברך:

(יה) מדוע וגו' ותחיין וגו'. צריך לדעת מה הוא המעשה שעשו שעליו הוא אומר מדוע עשיתן, ואם שלא המיתו את הילדים זה יקרא שלילת המעשה והיה צריך לומר מדוע לא עשיתן. עוד צריך לדעת אומרם ותחיין, ואם על סיפוק המזון לילדים הוא אומר כמו שפירשנו באומרם ותיראן המילדות וגו' ותחיין וגו' אם לזה נתכוון מה מענה בלשון המילדות על זה והרי הן מורדות במלך. ואולי כי לא ידע פרעה בפירוש שהיו מספקות מזון לילדים כי מן הסתם לא יעשו כן בפני המצריים ולבני ישראל אין לחשוד בהם דלטורין כאומרם ז"ל (ויק"ר פל"ג) בפסוק ושאלה אשה וגו' כי י"ב חדשים היה ביניהם דבר זה ולא גילה אדם מעולם, אלא שהמצריים הגידו לו שהיו המילדות מספקות מים ומזון לבית הנשים חיות, ודבר זה יכולין הגנים השכנים להכיר בדבר כשתכניס המילדת עמה דברי סיפוק וידעו גם כן כי הנשים החיות היו בגיהם זכרים, לזה אמר פרעה מדוע עשיתן את הדבר הזה פי' סיפוק מים ומזון שהוא מעשה הנגלה, והן אמת אם לא היו מחיים הילדים הייתי תולה כי לבנות אתם מספקים אלא כיון שהסיפוק הוא למקום הילדים והילדים הנם בחיים זה לך האות כי

להם אתם מספקים, והוא אומרו ותחיין את הילדים, ואין זה אלא מעיון שכלי כנזכר, כי הידוע לו בברור אינו אלא מעשה הסיפוק לבית היולדות:

(יט) כי לא ננשים וגו'. צריך לדעת למה האריך כל כך לשון, ולא הספיק לומר לא כמצריות העבריות או העבריות לא כמצריות. עוד צריך לדעת מה מענה בפיהם על סיפוק המזון, ורואני כי קבל פרעה תשובתם. עוד קשה אומרו וילדו שהיה צריך לומר יולדות.

אכן כוונת הכתוב הוא שהשיבוהו שלא יקח שיעור לעבריות מהמיוחדות שבמצריות כי כולן חכמות מכל המצריות, והוא אומרו כי חיות הנח ומילדות זו לזו אין אינם צריכין מילדת. ואולי שרמזו כי הנשים של בני ישראל היו בהם ב' לימודיות בההשכלה הא' היותם מעיקרם עבריות, והב' שהן עתה מצריות ובאמצעות זה נתחכמו ב' מיני השכלה, וזה הוא שיעור הכתוב כי לא ננשים הרגילות בנמצא הם אלו שהם מצריות עבריות, ובזה לא תהיה הוכחת הסתירה לא מעבריות ולא ממצריות כי אלו יש בהם ב' הדרגות והבן. ואומרו בטרם וגו' נתכוונו להשיב אם יאמר ולמה לא יהיו הם מילדות אותם בעל כרחן לצד שהם הממונות מהמלך ואמרו בטרם וגו' פי' כי אנו מתחכמין לבוא אצלם קודם שייגיע זמן הלידה כפי השבונם ליליד אותם ואף על פי כן אנו מוצאים אותם שכבר ילדו כי היולדות היו מתחכמות להרחיק להם זמן לידתם כי הרגישו בדבר, וכל זה נכלל בתיבת חיות. ומעתה כפי הנחה זו פרחו לה מעצמה החשדה הגם שיביאן בידם מים ומזון היה לחושבם שעדיין לא ילדו והם באים ליליד אותם וכל מה שיעשו מהוראת חיבה להם אדרבה כשורה וכהוגן עושין כדי שיתקרבו הלבבות של היולדות ולא יהיו נחשדים בעיניהם כרצחניות ומצאו מקום לקיים גזירת המלך להמית הבנים, ואחר שהיו מביאין לחושבן שעדיין לא ילדו כנזכר והיו מוצאים כי כבר ילדו אינו מהמוסר להשיב המובא, ובזה ספה תמה תלונת וחשד פרעה הגם שצדקו דברי הולכי רכיל שאמרו שהמילדות ספקו מזון:

(כ) וייטב וגו' וירב וגו'. צריך לדעת מה הוא ההטבה, ואולי שהוא הרשום בסמוך ויעש להם בתים. וקשה אם כן לא היה מפסיק באומרו וירב העם. ונראה שמורינו

הכתוב דבר שבאמצעותו רבו בני ישראל, לפי מה שקדם לנו שהיו מספקות להן מים ומזון לזה אמר וייטב אלקים למילדות פי נתן להם רב טוב ובאמצעותו היה להן יכולת לספק מזון ובזה וירב העם וזולת זה לא יהיה להם לספק לרבים בהפלגה, ואחר כך הזכיר ה' שפרם הטוב שעשה להם בתים.

עוד ירמוז כי בראות ה' יראתם מהאלהים הזמין לידם עשות מצות לאין קץ להרבות שפרם, והוא אמרו וייטב וגו' ומה הוא הטובה וירב העם שבזה יגדל זכותם כי כולם יחשבו להם כשלא הרגום, ואולי כי לטעם זה זכו משה ואהרן בישראל כי בשלם זוכים לצד כי יוכרז ומרים נתנו נפשים עלינו ועברו פי מלך ועוד להם שזנו ופרנסו משלהם לזה יחשבו עליו הוא אבינו הוא מלכנו הוא מושיענו. וכך גם כן לדרך זה כי לצד שאנו ענפי נשמתו של משה דכתיב (ישעי' ס"ג) משה עמו לזה סבלה יוכרז עולינו להגן בעדינו ולספק מים ומזון כמשפט היולדים לבניהם, ולדברי המפרשים (רש"י) שההטבה היא עשיית הבתים יש לומר כי טעם שהפסיק באמרו וירב העם שזולת זה אין מקום לבתי כהונה ובתי מלכות כי אם אין עם אין מלך וכהן, לזה הקדים ה' העם ואחר כך עשה להם בתים וגו'.

(כב) ויצו וגו' לכל עמו וגו'. לפי מה שכתבנו כי מתחלה דבר למילדות שיהיה הדבר בסוד ולא ידעו בנות ישראל, כשלא עלתה בידו עשה הדבר בפרסום וצוה לכל עמו על הדבר כי חשב כי אין נמלט מהם לצד היותם רבים ונכרים שלא ירחמו עליהם, עוד אולי לצד שראתה באצטגנינות כי מושיען של ישראל נולד ועתיד ללקות במים (סנהדרין קא א) לזה גזר גזירה חזקה ומינה כל איש מצרי על הדבר ובזה אין נמלט מידם, ואמרו לאמר פי לא שהמצריים הם עצמם ישליכוהו אלא שיאמרו לבני ישראל שכל אחד ישליך בניו, והטעם למה שאמרנו שהגזירה היתה לצד מה שראו אצטגנינו וכו' מן הסתם יראו הדרך שלקה בו שהוא ע"י ישראל, לזה גזר שבני ישראל הם ישליכו אותנו היאורה, וכמו שכן היה שיוכרז היא השליכה את משה ביאור.

אן ירצה לאמר שהם יצו לכל שכן על שכונתו על הדבר ולא יצטרפו כל העם. ויש מרבתינו שאמרו (סוטה י"ב א) שגם על המצריים גזר, וזה דרך דרש שביום אחד אשר אמרו לפרעה כי בו ביום וגו' אותו יום גזר על כל עמו. אבל פשט הכתוב אין הדברים אמורים אלא בישראל כי גזירה זו בתמידות היתה והראיה כי יוכרז נתנה

משה ביאנר אחר ג' ירחים והאצטגנינים ראני יום הלידה, ואנלו לא היתה הגזרה אנלא יום לידת משה והוכר היום ההוא מה מקום לגזור עוד, אנלא ודאני שגזירה זו על כל הבן הילוד היתה בתמידות ובהכרח אנמרו לכל עמו הוא לעוום על בני ישראל והדרשה תדרש: